

4. Паламар Н. Місце мовленнєвого акту похвала серед оцінних мовленнєвих актів. *Іноземна філологія*. 2015. Вип. 128. С. 3—8. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fpl.2015.128.104> (дата звернення: 15.09.2023).
5. Приходько Г. І. Оцінні мовленнєві акти в типології мовленнєвих актів. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2017. Вип. 1. С. 71—74. URL: http://philologyjournal.lviv.ua/archives/1_2017/15.pdf (дата звернення: 15.09.2023).
6. Словник української мови в 11 томах. Додатковий том: у 2-х книгах / Гол. ред. П. Ю. Гриценко. Кн. 1. А–Л. Київ, 2017. 556 с.
7. Шинкарьов Ю. В., Коваленко О. О. Правова характеристика поняття «гlorифікація» як форми об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436-2 Кримінального кодексу України. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія «Право»*. 2022. Вип. 36. С. 23—30. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/law/article/view/7867> (дата звернення: 15.09.2023).

Сучасні проблеми криміналістичного забезпечення розслідування корупційних злочинів

Валентина Корж,

д-ка юрид. наук, проф., почесний працівник Прокуратури України,
Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Вінниця, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9431-8727>

Проаналізовано чинне кримінальне законодавство, кримінальне судочинство, юридичну літературу, слідчу й судову практику, розглянуто сучасні проблеми розслідування корупційних злочинів, запропоновано розв'язання зазначених проблем шляхом удосконалення чинного законодавства.

Ключові слова: корупційні злочини; кримінальне законодавство; кримінальне судочинство; розслідування; удосконалення.

Contemporary Challenges in Forensic Assurance for Investigating Corruption Crimes

Valentina Korzh

This article examines current criminal legislation, criminal procedure, legal literature, investigative and judicial practices. It analyses contemporary challenges in the corruption crimes investigation and proposes these issues to be resolved through legislative enhancements.

Keywords: corruption crimes; criminal legislation; criminal trial; investigation; enhancement.

Реформування кримінального законодавства, кримінального судочинства має важливе значення для ефективного розслідування злочинів. Соціальне призначення реформи полягає у тому, що держава повинна відповідати перед людиною за свою діяльність та реально забезпечити процесуальними засобами охорону, захист прав і свобод, законних інтересів людини та громадянина у кримінальному процесі. Системні помилки у правотворчій діяльності депутатського корпусу, їхній низький професійний рівень, некомпетентність призвели до того, що замість реформування кримінального та кримінального процесуального законодавства має місце руйнування традиційного національного законодавства, деформування органів досудового розслідування, прокуратури, суду.

Так, аналіз приписів окремих статей Кримінального кодексу України (далі — *КК України*) і Кримінального процесуального кодексу України (далі — *КПК України*) свідчить про те, що мало місце змішування інститутів англосаксонського і континентального права, їх штучне перенесення до національного законодавства і, як результат, наявність в окремих положеннях цих кодексів псевдонаукових дефініцій, що

спричинили юридичні колізії у правотворчості та правозастосуванні, розбіжності між доктринальними положеннями про злочин, злочинну діяльність і кримінальний проступок, руйнування теоретичних положень кримінально-правових наук, криміналістики, судової експертології й позитивного досвіду практики розслідування слідчими та прокурорами, судового розгляду кримінального провадження [1; 2].

Корумповані керівники найвищого рівня створили систему корумпованих відносин, яка пронизує всі рівні державної влади й управління. У зв'язку із цим, незважаючи на створення антикорупційного законодавства, одинадцять державних органів із боротьби з корупцією, протидія елітарній корупції в Україні химерна, штучно завищена, не відповідає дійсності. Сумнівну цінність має сучасна кримінальна політика в державі, яка спрямована на корупційне лобіювання можновладцями інтересів тіньового та злочинного бізнесу. Серед корупційних злочинів найпоширеніший злочин — це хабарництво, але корупційна еліта Законом України від 18.04.2013 р. № 221-VII лобіювала декриміналізацію хабарництва [3]. Корупціонери на законодавчому рівні із хабарників перетворилися на посадових осіб, які одержують не хабарі, а неправомірні винагороди. Декриміналізація хабарництва є серйозною помилкою законодавця: це негативно впливає на реальну протидію корупції у вищих органах державної влади, практику розслідування корупційних злочинів.

Аналіз юридичної літератури, вивчення судової практики дає змогу дійти висновку, що кримінально-правові та криміналістичні ознаки корупційного злочину досліджено недостатньо. У кримінальному праві дискусійне поняття корупційного злочину, питання розмежування корупційних злочинів і злочинів корупційної спрямованості та злочинів, пов'язаних із корупцією. У кримінальному законодавстві відсутнє поняття корупційного злочину. Водночас у примітці до ст. 45 КК України наведено перелік видів злочинів у сфері службової діяльності, які законодавець вважає корупційними [1]. Формальний підхід до визначення корупційними окремих видів службових злочинів утворює проблеми під час виявлення їхніх ознак, розмежування, визначення кваліфікації та суб'єкта. Так, відповідно до згаданого вище переліку у ст. 45 КК України аудитор, нотаріус є суб'єктами корупційних злочинів, тоді як за діяння, названі у ст. 365-2, 368-4 цього Кодексу, вони є суб'єктами службових злочинів [1]. Окреслена проблема негативно впливає на встановлення події корупційного злочину, криміналістичне забезпечення його розслідування.

Негативно позначається на практиці розслідування корупційного злочину також відсутність у нормах КПК України правових і процесуальних підстав початку його розслідування [2]. Так, відповідно до вимог ст. 214 КПК України, факт реєстрації інформації про кримінальне правопорушення в Єдиному реєстрі досудового розслідування (без проведення попередньої перевірки цієї інформації) і є початком розслідування [2]. Слідчий не приймає процесуального рішення про розслідування злочину, а письмово повідомляє прокурора про початок досудового розслідування. Ця псевдонаукова новація порушує принцип законності, сприяє зростанню корупції, порушує права і свободи особи та її право на захист від незаконного кримінального переслідування. Так, за даними наукових досліджень, скасування стадії порушення кримінальної справи призвело до збільшення фактів приховування злочинів від обліку, порушення прав потерпілого й позбавлення можливості на правовий захист осіб, щодо яких розслідування проводять «автоматично», оскільки вони позбавлені права оскаржити необґрунтоване та незаконне розслідування [4, с. 6].

Аналіз слідчої практики розслідування корупційних злочинів свідчить про те, що деякі процесуальні новації, юридичні колізії у чинному КПК України негативно впливають на діяльність органів досудового розслідування щодо виявлення, розкриття та розслідування зазначених злочинів. Суттєвою прогалиною КПК України є проведення негласних слідчих (розшукових) дій тільки після реєстрації заяви або повідомлення про вчинений злочин у Єдиному реєстрі досудового розслідування. Ці новації допомагають злочинцям приховати, знищити сліди корупційного діяння, уникнути

кримінальної відповідальності. Складовою механізму протидії корупційним злочинам є ефективна оперативно-розшукова і слідча діяльність, своєчасне виявлення, розкриття та розслідування корупційного діяння.

На практику розслідування корупційних злочинів негативно впливає відсутність правових і процесуальних підстав формулювання обвинувачення, процедури допиту обвинуваченого, підозрюваного. Правовим цинізмом є складання обвинувального акта слідчим (за погодженням із прокурором) або прокурором (відповідно до ст. 291 КПК України) без пред'явлення особі обвинувачення та визнання її обвинуваченою у вчиненні злочину [2]. Посилання в обвинувальному акті на повідомлення про підозру не є правовою та процесуальною підставою висунення обвинувачення. Норми КПК України не визначають процесуального порядку допиту підозрюваного, обвинуваченого [2]. Як свідчить практика, слідчі проводять допит підозрюваного за його згодою і за участю захисника (за аналогією процесуальної процедури допиту підозрюваного, викладеною у КПК 1960 року [5]). Наукою криміналістикою розроблено рекомендації слідчому, які десятки років забезпечували застосування тактичних прийомів під час формулювання та пред'явлення обвинувачення, допиту підозрюваного, обвинуваченого. На нашу думку, доцільно унормувати правові та процесуальні підстави формулювання обвинувачення на досудовому слідстві, процесуальний порядок допиту підозрюваного, обвинуваченого шляхом внесення доповнення до глави 20 КПК України, у якій визначити «Допит підозрюваного», «Пред'явлення обвинувачення», «Допит обвинуваченого».

Негативно на практику криміналістичного забезпечення розслідування корупційних злочинів впливає також відсутність процесуальної процедури призначення експертизи слідчим, прокурором. Процесуальні підстави призначення експертизи потребують унормування. Пропонуємо доповнити КПК України статтею 242-2, у якій викласти процесуальну процедуру (мотивовану постанову) призначення експертизи.

У слідчій і судовій практиці виникають ситуації щодо доцільності призначення додаткової експертизи, коли висновок експерта є неповним, речові докази не досліджено повністю. Якщо висновок визнано необґрунтованим або таким, що суперечить іншим матеріалам кримінального провадження або викликає сумніви у його правильності, то може бути призначена повторна експертиза. Відсутність правових і процесуальних підстав для призначення повторної, додаткової, комісійної, комплексної експертизи негативно позначається на практиці криміналістичного забезпечення розслідування корупційних злочинів. У зв'язку із цим пропонуємо унормувати в КПК процесуальний порядок призначення повторної, додаткової, комісійної, комплексної експертиз.

Не визначено в нормах КПК України також права обвинуваченого, потерпілого під час призначення та проведення експертизи, що свідчить про суттєві порушення прав учасників кримінального процесу на досудовому слідстві [2]. Уважаємо необхідним доповнити чинний КПК України статтею 242-3, у якій викласти право підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, інших учасників процесу заявляти клопотання перед слідчим, прокурором і судом про призначення та проведення експертизи.

Зазначене вище свідчить про те, що унормування в окремих положеннях КК України та КПК України псевдонаукових дефініцій, деформування повноважень і статусів учасників кримінального процесу призвели до хаосу та безладдя, неузгодженості у правозастосовній практиці, порушенні принципу законності, суттєвого погіршення прав підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідків на досудовому слідстві й суді [2; 3]. Вони негативно впливають на практику розкриття та розслідування корупційних злочинів. Отже, процесуальна та правова неефективність окремих положень кримінального і кримінального процесуального законодавства свідчить про необхідність його подальшого вдосконалення.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 18.04.2013 р. № 221-VII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-18#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
4. Вакулік О. А. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні: автореф. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 17 с.
5. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. (утрат. чин.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

Види судових експертиз, які призначають під час розслідування шахрайств, учинених з використанням електронно-обчислювальної техніки

Тетяна Коршикова,

д-ка філос. у галузі права, Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9840-5230>, e-mail: romanenko_tetiana@ukr.net

Визначено види судових експертиз, які призначають під час розслідування шахрайств, учинених з використанням електронно-обчислювальної техніки, і їхні завдання.

Ключові слова: *судова експертиза; шахрайство; електронно-обчислювальна техніка.*

Types of Forensic Examinations Appointed During the Investigation of Computer Frauds

Tetiana Korshykova

The types of forensic examinations appointed during the investigation of frauds committed using computer technology and their objectives are determined.

Keywords: *forensic examination; fraud; computer technology.*

Найбільш процесуально цінною формою використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві є призначення судових експертиз. Не винятком є розслідування шахрайства, учиненого з використанням електронно-обчислювальної техніки (далі — ЕОТ), де призначення судової експертизи є обов'язковою та найбільш інформативною формою застосування спеціальних знань.

Загальний процесуальний порядок залучення експерта та призначення і проведення експертиз регламентовано ст. 69, 70 і 242—245 Кримінального процесуального кодексу України [1] (далі — *КПК України*), Законом України «Про судову експертизу» [2], а також іншими нормативно-правовими актами [3].

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень щодо шахрайств, учинених із використанням ЕОТ, дає змогу визначити такі види експертиз, які призначають під час їх розслідування, зокрема щодо вилучених об'єктів: електронно-обчислювальна техніка (комп'ютерно-технічна експертиза (експертиза технічних комп'ютерних засобів; експертиза даних; експертиза програмного забезпечення), дактилоскопічна експертиза вилучених слідів рук із різних предметів ЕОТ); телекомунікаційні засоби й системи (експертиза телекомунікаційних систем і засобів); документи (експертиза документів, які утворено внаслідок учинення шахрайських дій — криміналістична почеркознавча експертиза; технічна експертиза документів; дактилоскопічна експертиза вилучених слідів рук із документів). Залежно від обставин кримінального провадження можуть проводити й інші види експертиз.

Експертизу комп'ютерної техніки і програмних продуктів (комп'ютерно-технічну експертизу) призначають, коли необхідно встановити фактичні дані, які мають значення для кримінального провадження та які пов'язані із застосуванням